

εξέφρασε τήν ἀλήθεια παρά σέ ἀντίφαση μέ τήν ἀλήθεια. Ἡ καθαρὴ ἀλήθεια, ἀπελευθερωμένη ἀπὸ ὅλες τὶς ἀντιφάσεις καὶ ὅλες τὶς παραποιήσεις εἶναι μιά καινούργια ἀλήθεια, μιά καινούργια καὶ αὐτόνομη δράση τῆς ἀνθρωπότητας.

[Μετάφραση ΡΕΝΑΣ ΚΟΣΣΕΡΗ]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στους θεολογικούς ὅρους πού μεταχειριζόμαστε ἐδῶ δὲν ἀποδίδουμε παρά τὴ σημασία πού ἔχουν σάν τετριμμένοι παραποιητικοὶ χαρακτηρισμοί.

2. Δὲν χρησιμοποιοῦ ποτέ τὴ λέξη «πεπερασμένο» παρά μόνο μέ τὴν ἔννοια τῆς «ἀπόλυτης φιλοσοφίας» ἢ ὅποια, θεωρώντας τὸ ἀπόλυτο, βλέπει στὸ πραγματικὸ καὶ τὸ ἀποτελεσματικὸ τὸ μὴ-πραγματικὸ καὶ τὸ τίποτα, διότι ἐκλαμβάνει τὸ μὴ-πραγματικὸ καὶ τὸ μὴ-προσδιορισμένο γιὰ πραγματικά, ἂν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά θεωρώντας τὴν κατάσταση τοῦ μηδενός, τὸ πεπερασμένο καὶ τὸ τίποτα τῆς ἐμφανίζεται νά εἶναι τὸ πραγματικὸ — ἀντίφαση πού ἀναδύεται ἰδιαίτερα μέσα ἀπὸ τὴν πρώτη φιλοσοφία τοῦ Σέλλινγκ, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νά βρίσκεται καὶ στὴ βάση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Χέγκελ.

KARL MARX ?

ΓΙΑ ΤΟ ΕΒΡΑΪΚΟ ΖΗΤΗΜΑ
[1843]

I

Μπροῦνο Μπάουερ, *Τὸ Ἑβραϊκὸ ζήτημα* [1843]

Οἱ Γερμανοεβραῖοι ζητᾶνε χειραφέτηση. Τί εἶδους χειραφέτηση; Ἰστική, πολιτικὴ χειραφέτηση.

Ὁ Μπροῦνο Μπάουερ τοὺς ἀπαντᾷ: Κανένας στὴ Γερμανία δὲν εἶναι πολιτικά χειραφετημένος. Ἀκόμα κι ἐμεῖς οἱ Γερμανοὶ δὲν εἴμαστε ἐλεύθεροι. Πῶς μπορούμε λοιπὸν νά ἐλευθερώσουμε ἐσᾶς; Βίσαστ' ἐγώιστές ἂν ἀπαιτεῖτε μιά ξέχωρη, δική σας «εβραϊκὴ» ἀπελευθέρωση. Σάν Γερμανοὶ ὀφείλετε νά πασκίσετε γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀπελευθέρωση τῆς Γερμανίας, καὶ σάν ἄνθρωποι γιὰ τὴ γενικὴ ἀπελευθέρωση ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὴν ἰδιαίτερη μορφή καταπίεσης καὶ κατασχύνης πού ζεῖτε πρέπει νά τὴ βλέπετε ὄχι σάν ἐξάιρεση τοῦ κανόνα ἀλλὰ σάν ἐπιβεβαίωσή του.

Ἡ μήπως οἱ Ἑβραῖοι ζητοῦν τὴν ἐξίσωσή τους μέ τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους; Τότε ἀναγνωρίζουν τὸ χριστιανικὸ κράτος ὡς νόμιμο, ἀναγνωρίζουν τὸ καθεστῶς τῆς γενικῆς δουλείας. Γιατί λοιπὸν δὲν μένουν εὐχαριστημένοι μέ τὸν δικὸ τους ζυγὸ μᾶς καὶ δέχονται εὐχαρίστως τὸν γενικό; Γιατί θά πρέπει ὁ Γερμανός νά ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Ἑβραίου ἀφοῦ ὁ Ἑβραῖος δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γερμανοῦ;

Τὸ χριστιανικὸ κράτος δὲν ἀναγνωρίζει παρά προνόμια. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κράτος ὁ Ἑβραῖος ἔχει τὸ προνόμιο νά εἶναι Ἑβραῖος. Ὡς Ἑβραῖος ἔχει δικαιώματα πού δὲν ἔχει ὁ χριστιανός. Για-

τί ζητάει δικαιώματα πού δέν ἔχει καί πού ἀνήκουν στούς χριστιανούς;

Ὁ Ἑβραῖος διεκδικώντας τή χειραφέτησή του ἀπό τό χριστιανικό κράτος ἀπαιτεῖ ἀπ' αὐτό ν' ἀφήσει τή θρησκευτική του προκατάληψη. Αὐτός ὅμως ἐγκαταλείπει τή δική του θρησκευτική προκατάληψη; Μέ ποιό δικαίωμα λοιπόν ἀπαιτεῖ ἀπό κάποιον ἄλλο ν' ἀπαρνηθεῖ τή θρησκεία του;

Τό χριστιανικό κράτος εἶναι ἀπό τήν ἴδια του τή φύση ἀνίκανο νά χειραφετήσῃ τόν Ἑβραῖο· ἀλλά, προσθέτει ὁ Μπάουερ, κι ὁ Ἑβραῖος δέν μπορεῖ ἀπό τήν ἴδια του τή φύση νά χειραφετηθεῖ. Ὅσο τό κράτος μένει χριστιανικό κι ὅσο ὁ Ἑβραῖος μένει Ἑβραῖος εἶναι καί τά δύο μέρη ἐξ ἴσου ἀνίκανα, τό ἓνα νά προσφέρει καί τό ἄλλο νά δεχτεῖ τή χειραφέτηση.

Τό χριστιανικό κράτος δέν μπορεῖ νά συμπεριφερθεῖ πρὸς τόν Ἑβραῖο παρά σάν χριστιανικό κράτος, δηλ. νά τοῦ παραχωρεῖ ὡς προνόμιο τό δικαίωμα νά ἀπομονώνεται ἀπό τοὺς ἄλλους ὑπηκόους καί συγχρόνως νά τόν υποβάλλει στήν καταπίεση τῶν ἄλλων ξεχωριστῶν σφαιρῶν. Ὁ Ἑβραῖος νιώθει αὐτή τήν καταπίεση τόσο πιό ἔντονα ὅσο περισσότερο βρίσκεται ὡς Ἑβραῖος, σέ θρησκευτική ἀντίθεση μέ τήν κρατούσα θρησκεία. Ἀλλά κι ὁ ἴδιος ὁ Ἑβραῖος δέν μπορεῖ νά συμπεριφερθεῖ πρὸς τό κράτος παρά ὡς Ἑβραῖος, δηλ. νά τό ἀντιμετωπίσει ὡς κάτι ξένο, γιατί ἀντιθέτει τή χιμαιρική του ἐθνικότητα στήν πραγματική ἐθνικότητα, καί τόν φαντασιώδη του νόμο στόν πραγματικό νόμο. Θεωρεῖ δικαίωμά του νά ξεχωρίζῃ τόν ἑαυτό του ἀπό τήν ὑπόλοιπη ἀνθρωπότητα, ἀρνεῖται ἐκ προοιμίου νά λάβει μέρος στήν κίνηση τῆς ἱστορίας, ἀτενίζει πρὸς ἓνα μέλλον πού δέν ἔχει τίποτα τό κοινό μέ τό μέλλον τῆς οἰκουμένης καί βλέπει τόν ἑαυτό του ὡς μέλος τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καί τόν ἰουδαϊκό λαό ὡς τόν ἐκλεκτό λαό.

Ποῦ λοιπόν στηρίζετε, σεῖς οἱ Ἑβραῖοι, τή διεκδίκησή σας γιά χειραφέτηση; Στή θρησκεία σας; Μά αὐτή εἶναι ὁ θανάσιμος ἐχθρός τῆς κρατικῆς θρησκείας. Στό γεγονός πώς εἰστε πολῖτες; Δέν υπάρχουν πολῖτες στή Γερμανία. Στό γεγονός

πώς εἰστε ἄνθρωποι; Δέν εἰστε περισσότερο ἄνθρωποι ἀπ' αὐτούς στούς ὁποίους κάνετε ἔκκληση.

Ἀφοῦ κάνει τήν κριτική αὐτῶν τῶν θέσεων ὁ Μπροῦνο Μπάουερ θέτει τό πρόβλημα τῆς χειραφέτησης τῶν Ἑβραίων μέ καινούργιο τρόπο. Ποιά εἶναι, ρωτάει, ἡ φύση τοῦ Ἑβραίου, πού πρέπει νά χειραφετηθεῖ, καί ποιά ἡ φύση τοῦ χριστιανικοῦ κράτους, πού πρέπει νά χειραφετηθεῖ; Σ' αὐτό τό ἐρώτημα ἀπαντᾷ μέ μιά κριτική τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας· ἀναλύει τή θρησκευτική ἀντίθεση μεταξύ ἰουδαϊσμοῦ καί χριστιανισμοῦ καί ἐξηγεῖ τήν οὐσία τοῦ χριστιανικοῦ κράτους — ὄλ' αὐτά μέ ὀρμή, ἀντίληψη, πνεῦμα καί πληρότητα καί μέ ὕφος ἀκριβές, ὀξύ καί δυνατό.

Πῶς λύνει λοιπόν ὁ Μπάουερ τό Ἑβραϊκό ζήτημα; Ποιά εἶναι ἡ ἀπάντησή του; Ἡ θέση ενός προβλήματος περιέχει τή λύση του. Τό νά κριτικάρεις τό Ἑβραϊκό ζήτημα εἶναι σάν νά δίνεις σ' αὐτό μιάν ἀπάντηση. Συνοψίζουμε λοιπόν:

Γιά νά μπορούμε νά χειραφετήσουμε τοὺς ἄλλους πρέπει πρῶτα νά χειραφετηθοῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι.

Ἡ πιό ἀκαμπτη μορφή ἀντίθεσης μεταξύ Ἑβραίου καί χριστιανοῦ εἶναι ἡ θρησκευτική ἀντίθεση. Πῶς λύνει κανεὶς μιάν ἀντίθεση; Καθιστώντας τήν ἀδύνατη. Πῶς καθιστᾷ κανεὶς ἀδύνατη μιά θρησκευτική ὑπόθεση; Καταργώντας τή θρησκεία. Ἀπό τή στιγμή πού Ἑβραῖος καί χριστιανός θά δοῦνε ὅτι οἱ θρησκείες τους δέν εἶναι παρά διαφορετικές φάσεις στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, φιδοπουκάμισα πού ἀφήνει ἡ ἱστορία, κι ὁ ἄνθρωπος τό φίδι πού τά φοράει, δέν θά βρῖσκονται πιά σέ ἀντίθεση θρησκευτική ἀλλά σέ μιά σχέση καθαρὰ κριτική καί ἐπιστημονική, σέ μιά σχέση ἀνθρώπινη. Ἡ ἐπιστήμη* θά εἶναι τότε ἡ ἐνότητά τους. Ἀλλά οἱ ἀντιθέσεις στήν ἐπιστήμη λύνονται ἀπό τήν ἴδια τήν ἐπιστήμη.

Ὁ Γερμανοεβραῖος εἰδικᾶ ὑποφέρει ἀπό τή γενική ἔλλειψη

* Ἡ λέξη «ἐπιστήμη» ἐδῶ μέ τήν παραδοσιακή φιλοσοφική της σημασία πού δέν ἔχει ἀκόμα συνδεθεῖ μέ τήν τεχνική ἐφαρμογή τῆς γνώσης. [Σ.τ.Μ.]

διακற்பύσσοντας έτσι πώς είναι άπλη φαινομενικότητα, ενώ από την άλλη άφεται με τις πράξεις της τον έλευ-
«Στη Γαλλία δεν έχει άκθια ίνει νόμος ή πανα-
θρμινη έλευθέρια και τό έθρακό ζήτημα δεν έχει άκό-
μα ρεθεί ενείδη ή εκ του νόμου έλευθέρια — ή ιδότητα
μεταξύ των πολιτών — περιετέλλεται στην πραγματική
ζωή που συνεχίζει να κυριαρχείται και να κοπιματίζε-
ται από θρησκευτικά πρόνομα, και ενείδη ή έλευθέρια
έλευθέρια στην πραγματική ζωή άντενίδηά πάνω στον
νόμο και τον υποχρύνει να επικυρώνει τη διαίρεση των
πολιτών, που γεννιούνται έλευθέροι, σε κατατισστές και
καταπιέζόμενους».

Μίτε ή άνοταν λοιπόν [κατά τον Μπάρου] τό 'Εθραικό
ζήτημα στη Γαλλία;

«Ο 'Εθραίος θά είναι να είναι 'Εθραίος άν δεν

έντερενε στους 'Εθρακευτικούς νόμους του να τον έίπο-
δίζουν από να εκκήρυνει τα καθήκοντά του προς την
πολίτεια και προς τους συμπολίτες του, να πηγαίνει
λ.χ. ζάββατο στη Βουλή και να παύει μέρος στις
συνεδριάσεις. "Όλα τα θρησκευτικά πρόνομα, συμπερι-
λαμβάνομενου του νόμου γιας πρόνομα κης εκ-
κλήτας, πρέπει να καταργηθούν και άν όριμαίνοι ή
πολιτοι ή και ή συντριπτική άκθια πλειοψηφία συνεχί-
σου να υπάρχου ώς υποχρύνει τους την τέση των
θρησκευτικών τους καθήκοντων τότε αυτή θά πρέπει
να τους εμπραπει άν για καθάρη ιδιωτική τους υπό-
θεση. [...] Δέν υπάρχει πλέον θρησκεία όταν δεν υπάρχει
πρόνομα ή θρησκεία. Αφαιρέστε από την θρησκεία τις
είδικές έξουσίες της και άπείως παύει να ύφίσταται. [...]
"Όπως άκριβώς ο κ. Martin du Nord θεωρεί την
πρόνομα να διαγράφει νομικά ή κυριακή [αρία] όταν
για διακλήρυνση όρι ή χριστιανισμός έπαψε να ύπάρχει, τό
ίδιο λογικά και ή θήωση πώς ο νόμος [της άρίας] του
ζάββατου δεν είναι υποχρύνει για τους 'Εθραίους

πολιτικής χειραφέτησης και από τον επίσημο χριστιανισμό του
κράτους. Για τον Μπάρου όπως τό 'Εθραικό ζήτημα έχει
για καθόλική σημασία άνεξάρτητη και από τις ειδικές λεπτα-
νικές συνθήκες. Προκειται για τό ζήτημα των σχέσεων θρη-
σκείας και κράτους, της άντίστασης μεταξύ θρησκευτικής προ-
κατάλήψης και πολιτικής χειραφέτησης. Η χειραφέτηση από
τη θρησκεία παρομοιάζεται σαν όρος για τό κράτος που
ζητεί να χειραφετηθεί πολιτικά όσο και για τό κράτος που
πρέπει να τον χειραφετήσει και να χειραφετηθεί και τό ίδιο.
«Ζητώμενοι», θά πει κανείς και μαζί κι ο 'Εθραίος,
«'Εθραίος δεν θά ηρενε να χειραφετηθεί λόγω του
ότι κατέχει έναν τόσο θαυμαστό κώδικα οίκουγενικά άν-
θρωπινων ήθικών άρχών. Ο 'Εθραίος έρχεται μάλλον
πέρα των πολιτών, και είναι πολιτής παρά τό γεγονός
πως είναι και θά μείνει 'Εθραίος που σημαίνει πώς είναι
και παραμένει 'Εθραίος παρά τό γεγονός πως είναι
πολίτης και ζει μέσα στις άνθρωπινές συνθήκες:
ή έθραική περιποίησή του φωνη ύπερνωικά τέλεια κα-
νότε τις άνθρωπινές και πολιτικές του υποχρύνσεις. Η
προκατάλήψη παραμένει, έτσι κι άν κυριαρχείται από
γενικές άρχές. Αλλά άν ή προκατάλήψη παραμένει τότε
κατακλύζει τα πάντα [...]. Ο 'Εθραίος ήδνο σοφιστικά,
ήδνο φαινομενικά θά μπορούσε να παραμένει 'Εθραίος
στην πολιτική ζωή άν ήθελε να μείνει 'Εθραίος [και
μέσα στην πολιτική ζωή] ή άλλη φαινομενικότητα θά
ήταν τό ουσιώδες και θά έθραίμει, δηλ. ή ένός του
κράτους ζώη του δεν θά ήταν τίποτα περισσότερο από
για φαινομενικότητα ή για στυμιαία έξάρτηση στην ου-
σιαστική φύση των πραγματιών και στον κανόνα».
«As δουλειά τύπα ποιος είναι κατά τον Μπάρου ο πόθος του
κράτους».

Οά 'ταν μιά διακήρυξη τῆς διάλυσης τοῦ Ιουδαϊσμοῦ».⁷

Ἔτσι ὁ Μπάουερ ἀπὸ τῆ μιά μεριά ζητάει ν' ἀφήσει ὁ Ἑβραῖος τὸν Ιουδαϊσμό καὶ γενικά ὁ ἄνθρωπος τὴ θρησκεία γιὰ νὰ χειραφετηθεῖ ὡς πολίτης. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, λογικά ἐπεταὶ πὼς γιὰ τὸν Μπάουερ ἡ πολιτικὴ κατάργηση τῆς θρησκείας σημαίνει τὴν κατάργηση τῆς θρησκείας γενικά. Τὸ κράτος πού στηρίζεται στὴ θρησκεία δὲν ἔχει γίνει ἀκόμα πραγματικὸ κράτος.

«Βέβαια ἡ ἰδέα τῆς θρησκείας παρέχει ὀρισμένες ἐγγυήσεις στὸ κράτος. Ὅμως, σέ ποῖο κράτος; Σέ τί εἶδος κράτους;»⁸

Στὸ σημεῖο τοῦτο εἶναι πού φαίνεται ὁ μονόπλευρος τρόπος ἀντιμετώπισης τοῦ Ἑβραϊκοῦ ζητήματος ἀπὸ τὸν Μπάουερ.

Δὲν ἀρκεῖ καθόλου νὰ ρωτᾶει ποῖος πρέπει νὰ χειραφετηθεῖ καὶ ποῖος πρέπει νὰ χειραφετηθεῖ. Ἡ κριτικὴ ὄφειλε νὰ κάνει μιά τρίτη ἐρώτηση: *Γιὰ τί εἶδος χειραφέτησης πρόκειται; Ποιοὶ εἶναι οἱ βασικοὶ ὅροι τῆς ζητούμενης χειραφέτησης; Μόνο ἡ κριτικὴ τῆς ἴδιας τῆς πολιτικῆς χειραφέτησης θά συνιστοῦσε τὴν ὀριστικὴ κριτικὴ τοῦ Ἑβραϊκοῦ ζητήματος καὶ τὴν πραγματικὴ του λύση μέσα στὸ «γενικὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς».*

Ἐπειδὴ ὁ Μπάουερ δὲν ὑψώνει τὸ πρόβλημα σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο, πέφτει σὲ ἀντιφάσεις. Θέτει ὅρους πού δὲν εἶναι οὐσιώδεις γιὰ τὴν πολιτικὴ χειραφέτηση. Ἐγείρει ἐρωτήματα πού δὲν περιέχονται στὸ πρόβλημα καὶ λύνει προβλήματα πού ἀφήνουν τὸ ἐρώτημά του ἀναπάντητο. Ὅταν ὁ Μπάουερ γράφει γι' αὐτοὺς πού ἐναντιώνονται στὴ χειραφέτηση τῶν Ἑβραίων ὅτι «τὸ μόνο τους λάθος ἦταν πὼς θεωροῦσαν τὸ χριστιανικὸ κράτος ὡς τὸ μόνο ἀληθινὸ κράτος καὶ πὼς δὲν τὸ υπέβαλλαν στὴν ἴδια κριτικὴ πού υπέβαλλαν τὸν Ιουδαϊσμό», τὸ δικό του λάθος βρίσκεται σαφῶς στὸ γεγονός πὼς υποβάλλει σὲ κριτικὴ τὸ «χριστιανικὸ κράτος» ἀπλῶς καὶ ὄχι τὸ «κράτος ὡς τέτοιο», πὼς δὲν ἐξετάζει τὴ σχέση μεταξύ πολιτικῆς καὶ ἀνθρώπινης χειραφέτησης καὶ, συνεπῶς, πὼς θέτει ὅρους οἱ ὁποῖοι δὲν ἐξηγοῦνται ἀλλιῶς παρά ἀπὸ τὸ ὅτι συγχέει ἄκριτα τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν ἀνθρώπινη χειραφέτηση. Ὁ Μπάουερ ρω-

τάει τοὺς Ἑβραίους: *Ἐχετε ἀπὸ τὴν ἀποψή σας τὸ δικαίωμα νὰ ζητᾶτε πολιτικὴ χειραφέτηση; Ἐμεῖς ἀντιστρέφουμε τὸ ἐρώτημα: Ἐχει ἡ ἀποψὴ τῆς πολιτικῆς χειραφέτησης τὸ δικαίωμα νὰ ζητάει ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους τὴν κατάργηση τοῦ Ιουδαϊσμοῦ καὶ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὴν κατάργηση τῆς θρησκείας;*

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τίθεται τὸ Ἑβραϊκὸ ζήτημα διαφέρει ἀνάλογα μὲ τὸ κράτος ὅπου βρίσκεται ὁ Ἑβραῖος. Στὴ Γερμανία, ὅπου δὲν ὑπάρχει πολιτικὸ κράτος, δηλ. καθ' ἑαυτὸ κράτος, τὸ Ἑβραϊκὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα καθαρὰ θεολογικόν. Ὁ Ἑβραῖος βρίσκεται σὲ θρησκευτικὴ ἀντίθεση πρὸς τὸ κράτος πού ὁμολογεῖ ὡς θεμέλιό του τὸν χριστιανισμό. Αὐτὸ τὸ κράτος εἶναι ἐκ professo θεολογικόν. Ἡ κριτικὴ ἐδῶ εἶναι κριτικὴ τῆς θεολογίας, κριτικὴ ἀμφίστομη: καὶ τῆς χριστιανικῆς καὶ τῆς Ιουδαϊκῆς θεολογίας. Ἐστώσο ἐξακολουθοῦμε πάντα νὰ βρισκόμαστε στὸν χῶρο τῆς θεολογίας ὅσο κριτικά κι ἂν κινούμαστε μέσα σ' αὐτόν.

Στὴ Γαλλία, στὸ συνταγματικὸ κράτος, τὸ Ἑβραϊκὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα συνταγματικόν, ζήτημα μὴ ὀλοκληρωμένης πολιτικῆς χειραφέτησης. Ἐπειδὴ ἐδῶ διατηρεῖται τυπικά ἡ ἐπίφαση μιᾶς κρατικῆς θρησκείας —μολονότι ἀσήμαντης καὶ ἀντιφατικῆς— μιᾶς θρησκείας τῆς πλειοψηφίας, ἡ σχέση τοῦ Ἑβραίου πρὸς τὸ κράτος διατηρεῖ κι αὐτὴ τὴν ἐπίφαση μιᾶς θρησκευτικῆς, θεολογικῆς ἀντίθεσης.

Μόνο στὶς ἐλεύθερες πολιτεῖες τῆς Β. Ἀμερικῆς —ἢ τουλάχιστον σὲ μερικὲς ἀπ' αὐτές— ἔχει χάσει τὴ θεολογικὴ του σημασία τὸ Ἑβραϊκὸ ζήτημα κι ἔχει γίνει ζήτημα ἀληθινὰ λαϊκόν [κοσμικόν]. Μόνο ἐκεῖ πού τὸ πολιτικὸ κράτος ἔχει φθάσει στὴν πλήρη ἀνάπτυξή του μπορεῖ ἡ σχέση τοῦ Ἑβραίου καὶ γενικά τοῦ θρησκευτικοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ πολιτικὸ κράτος, δηλαδή ἡ σχέση θρησκείας καὶ κράτους, νὰ μελετηθεῖ στὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς καὶ στὴν καθαρότητά τῆς.

Ἡ κριτικὴ αὐτῆς τῆς σχέσης παύει νὰ εἶναι θεολογικὴ κριτικὴ ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὸ κράτος παύει νὰ συνδέεται κατὰ θεολογικὸ τρόπο μὲ τὴ θρησκεία, ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὸ κράτος συνδέεται μὲ τὴ θρησκεία ὡς κράτος, δηλ. πολιτικά. Τότε

καθηκόντων τότε αυτή θά πρέπει νά τούς επιτραπεί σάν
μιά καθαρά ιδιωτική τους υπόθεση».

Συνεπώς τό κράτος μπορεί καί νά 'ναι ανεξάρτητο από τή
Θρησκεία ἔστω κι ἂν ἡ συντριπτική πλειοψηφία ἐξακολουθεῖ
νά Θρησκεύεται· καί τό γεγονός ὅτι Θρησκεύεται ιδιωτικά δέν
σημαίνει ὅτι παύει νά Θρησκεύεται.

Ἀλλά ἡ στάση τοῦ κράτους, ἰδίως τοῦ ἐλεύθερου κράτους,
πρός τή Θρησκεία δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρά ἡ Θρησκευτική
στάση τῶν ἀνθρώπων πού συνιστοῦν τό κράτος. "Ἐπεταί λοι-
πόν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἀπό ἕναν περιορισμό διά
μέσου τοῦ κράτους, πολιτικά, ξεπερνώντας αὐτόν τόν περιορι-
σμό κατά τρόπο ἀφηρημένο καί περιορισμένο, κατά τρόπο με-
ρικό, ἐρχόμενος σέ ἀντίφαση μέ τόν ἑαυτό του. "Ἐπεταί, ἀκό-
μα, ὅτι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐλευθεριώνεται πολιτικά ἐλευθεριώνε-
ται μέ ἕμμεσο τρόπο, χρησιμοποιώντας ἕνα ἐνδιάμεσο, ἔστω κι
ἂν πρόκειται γιά ἕνα ἐνδιάμεσο ἀναγκαῖο. "Ἐπεταί τέλος, πώς
ἀκόμα καί τότε πού ὁ ἄνθρωπος διακηρύσσει τήν ἀθεΐα του
μέσω τοῦ κράτους, πού διακηρύσσει δηλ. τήν ἀθεΐα τοῦ κρά-
τους, ἐξακολουθεῖ νά παραμένει ὑπό τόν καταναγκασμό τῆς
Θρησκείας γιατί δηλώνει τήν ἀθεΐα του μόνο ἕμμεσα, μέ τήν
βοήθεια ἑνός ἐνδιάμεσου. Ἄλλ' αὐτό ἀκριβῶς εἶναι ἡ Θρησκεία:
ἡ ἕμμεση ἀναγνώριση τοῦ ἀνθρώπου μέσω ἑνός ἐνδιαμέσου. Τό
κράτος εἶναι τό ἐνδιάμεσο μεταξύ τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς ἐλευ-
θερίας του. Ὅπως ὁ Χριστός εἶναι τό ἐνδιάμεσο στό ὅποιο ὁ
ἄνθρωπος ἀποδίδει ὅλη του τή θεϊότητα κι ὅλους του τούς
Θρησκευτικούς περιορισμούς, ἔτσι καί κράτος εἶναι τό ἐνδιάμε-
σο στό ὅποιο ὁ ἄνθρωπος μεταβιβάζει ὅλη του τήν ἀνθρωπο-
σύνη κι ὅλη του τήν ἀνθρώπινη ἀνεξαρτησία.

Ἡ πολιτική ἀνύψωση τοῦ ἀνθρώπου πάνω ἀπό τή Θρη-
σκεία ἔχει ὅλα τά μειονεκτήματα καί τά πλεονεκτήματα τῆς
πολιτικῆς ἀνύψωσης γενικά. Π.χ. τό κράτος ὡς κράτος ἐκ-
μηδενίζει τήν ἀτομική ιδιοκτησία, [ἀφοῦ] ὁ ἄνθρωπος δηλώνει
μέ πολιτικό τρόπο πώς ἡ ἀτομική ιδιοκτησία καταργεῖται ταυ-
τόχρονα μέ τούς περιοριστικούς περιορισμούς ὅσον ἀφορᾷ τό
δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καί ἐκλέγεσθαι, ὅπως συνέβη σέ πολλές

Πολιτεῖες τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ὁ Χάμιλτον ἐρμηνεύει ὀρθότατα
τήν πολιτική πλευρά αὐτοῦ τοῦ γεγονότος: «Οἱ μάζες κυριάρ-
χησαν πάνω στους κατόχους ιδιοκτησίας καί στό χρηματιστι-
κό κεφάλαιο». ¹² Μήπως ἡ ἀτομική ιδιοκτησία δέν καταργεῖ-
ται ἰδεατά ὅταν αὐτός πού δέν κατέχει τίποτα φθάνει νά νο-
μοθετεῖ γι' αὐτόν πού κατέχει; Ἡ πολιτική διάκριση τῶν
πολιτῶν ἀνάλογα μέ τήν ιδιοκτησία τους εἶναι ἡ τελευταία
πολιτική μορφή ἀναγνώρισης τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας.

Καί ὅμως, ἡ πολιτική ἐκμηδένιση τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτη-
σίας δέν σημαίνει τήν κατάργησή της· ἀντιθέτως προϋποθέτει
αὐτήν τήν ιδιοκτησία. Τό κράτος καταργεῖ μέ τόν δικό του
τρόπο τίς διακρίσεις πού βασιζοῦνται στήν καταγωγή, τήν κοι-
νωική σειρά, τή μόρφωση καί τό ἐπάγγελμα, διακηρύσσοντας
ὅτι ἡ γέννηση, ἡ κοινωνική σειρά, οἱ σπουδές καί τό ἐπάγγελ-
μα συνιστοῦν μὴ πολιτικές διακρίσεις, διακηρύσσοντας ὅτι κάθε
μέλος τοῦ λαοῦ συμμετέχει ἰσότιμα στή λαϊκή κυριαρχία ἄσχετα
ἀπ' αὐτές τίς διακρίσεις, ἀντιμετωπίζοντας ὅλ' αὐτά τά στοι-
χεῖα πού ἀποτελοῦν τήν ἐμπράγματη ζωή τοῦ λαοῦ ἀπό τήν
ἀποψη τοῦ κράτους. Τό κράτος ἐντούτοις ἐπιτρέπει στήν ἀτο-
μική ιδιοκτησία, στή μόρφωση καί στό ἐπάγγελμα νά ἐνεργ-
γοῦν καί νά θεβαιώνουν τόν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τους κατά
τόν δικό τους τρόπο, δηλ. ὡς ἀτομική ιδιοκτησία, ὡς μόρφω-
ση καί ὡς ἐπάγγελμα. Τό κράτος μακριά ἀπό τό νά καταργεῖ
αὐτές τίς πραγματικές διακρίσεις τίς προϋποθέτει, δίδει ἀπλῶς
τήν ὑπαρξή του σάν πολιτικό κράτος πού ἐπιβεβαιώνει τήν
καθολικότητά του «κατ' ἀντίθεσιν» πρὸς αὐτά τά στοιχεῖα
[ἀτομική ιδιοκτησία κ.λπ.].

Ὁ Χέγκελ λοιπόν καθορίζει ὀρθότατα τή σχέση τοῦ πολι-
τικοῦ κράτους πρὸς τή Θρησκεία ὅταν γράφει:

«Γιά νά ὑπάρξει κράτος ὡς ἡ αὐτο-γνωριζόμενη ἠθική
πραγματικότητα τοῦ πνεύματος, εἶναι βασικό πώς πρέ-
πει νά διακρίνεται ἀπό τή μορφή τῆς ἐξουσίας καί τῆς
πίστης. Ἄλλ' αὐτή ἡ διάκριση προβάλλει μόνο στόν βαθμό
πού γίνονται διαχωρισμοί μέσα στήν ἴδια τήν ἐκκλησια-
στική σφαῖρα. Τό κράτος μόνο κατ' αὐτόν τόν τρόπο,

παράγει τή διαρκή έναλλαγή πλούτου και φτώχειας, ανέχειας και αφθονίας, και γενικά τή μεταβολή, αυτό ακριβώς αποτελεί και τή βάση τής αστικής κοινωνίας — τήν ανάγκη πού εξασφαλίζει τήν ύπαρξή της και έγγυάται τήν αναγκαιότητά της».¹⁴

Κοιτάχτε όλόκληρο τό τμήμα γιά τήν «'Αστική κοινωνία»¹⁵ πού ακολουθεί γενικά τίς κύριες γραμμές τής Φιλοσοφίας του Δικαίου του Χέγκελ: 'Η αστική κοινωνία στην αντίθεσή της προς τό πολιτικό κράτος αναγνωρίζεται σαν αναγκαία επειδή σαν αναγκαίο αναγνωρίζεται και τό πολιτικό κράτος.

'Η πολιτική χειραφέτηση είναι δεβαίως μιά πρόοδος. Μπορεί νά μήν είναι ή υπέρτατη μορφή τής γενικής ανθρώπινης χειραφέτησης, είναι όμως ή υπέρτατη μορφή τής ανθρώπινης χειραφέτησης μέσα στά όρια του κρατούντος συστήματος. Δέν χρειάζεται νά πούμε πως μιλάμε εδώ γιά τήν πραγματική, έμπρακτη χειραφέτηση.

'Ο άνθρωπος χειραφετείται πολιτικά από τή θρησκεία εκτοπίζοντας την από τήν περιοχή του δημοσίου δικαίου στην περιοχή του ιδιωτικού. 'Η θρησκεία παύει νά είναι πνεύμα του κράτους όπου ό άνθρωπος — αν και μέ περιορισμένη, και μερική μορφή και σε μιά ειδική σφαίρα — συμπεριφέρεται σαν ύπαρξη πού ανήκει στο γένος, στην κοινότητα των ανθρώπων, και [ή θρησκεία] μεταβάλλεται σε πνεύμα τής αστικής κοινωνίας, τής σφαίρας του έγωισμού και του bellum omnium contra omnes.* Δέν είναι πιά ή ουσία τής κοινότητας αλλά ή ουσία τής διαφοράς. Γίνεται ό,τι ήταν αρχικά: ή έκφραση του χωρισμού του ανθρώπου από τήν κοινότητα, από τόν έαυτό του και από τους άλλους. Δέν είναι πιά παρά ή άφηρημένη όμολογία μιάς ατομικής παραδοξότητας, μιάς ιδιωτικής ιδιοτροπίας, ενός καπρίτσιου. 'Ο ακατάπαυτος κατακερματισμός τής θρησκείας στη Β. 'Αμερική** τής δίνει ήδη τήν έξωτερική μορφή μιάς κα-

* Πόλεμος όλων εναντίον όλων.

** Έννοεί τήν πληθώρα των δογμάτων και των αίρέσεων στην 'Αμερική.

θαρά ατομικής ύπόθεσης. Τή μεταθέτει στο επίπεδο του ιδιωτικού συμφέροντος εξορίζοντας την από τήν αληθινή κοινότητα. Έχει όμως σημασία νά δούμε ποιά είναι τά όρια τής πολιτικής χειραφέτησης. Τό σχίσμα του ανθρώπου στον δημοσίο και στον ιδιωτικό έαυτό του και ό εκτοπισμός τής θρησκείας από τό κράτος στην αστική κοινωνία δέν αποτελεί απλώς ένα βήμα στην πορεία τής πολιτικής χειραφέτησης αλλά τήν ολοκλήρωσή της. Συνεπώς ή πολιτική χειραφέτηση ούτε καταργεί ούτε θέλει νά καταργήσει τήν πραγματική θρησκευτικότητα του ανθρώπου.

'Η ανάλυση του ανθρώπου σε Έβραίο και σε πολίτη, σε Διαμαρτυρόμενο και σε πολίτη, σε θρησκευτικό άνθρωπο και σε πολίτη δέν είναι άρνηση τής πολιτικής ιδιότητας ή άποφυγή τής πολιτικής χειραφέτησης — είναι ακριβώς ή πολιτική χειραφέτηση, ό πολιτικός τρόπος χειραφέτησης από τή θρησκεία. Βέβαια, σε περιόδους πού τό πολιτικό κράτος ως πολιτικό κράτος γεννιέται βίαια μέσ' από τήν αστική κοινωνία, σε περιόδους πού ή ανθρώπινη αυτοχειραφέτηση προσπαθεί νά πραγματοποιήσει τόν έαυτό της μέ τή μορφή τής πολιτικής αυτοαπελευθέρωσης, τό κράτος μπορεί και όφειλει νά προβεί στην κατάργηση, στην καταστροφή τής θρησκείας, αλλά μόνο μέ τόν τρόπο πού προβαίνει και στην κατάργηση τής ατομικής ιδιοκτησίας (μέ άκραία μέτρα, μέ δημεύσεις, μέ προοδευτική φορολογία) και στην κατάργηση τής ζωής (μέ τή λαμητόμο). Σ' αυτές τίς περιόδους πού τό κράτος είναι γεμάτο αυτοπεποίθηση, ή πολιτική ζωή [δηλ. τό κράτος] επιδιώκει νά συνθλίψει τίς προϋποθέσεις της, τήν αστική κοινωνία και τά στοιχεία πού τή συνθέτουν, και ν' ανυψωθεί ως ή πραγματική, αρμονική ζωή του ανθρώπινου γένους. 'Αλλ' αυτό δέν τό κατορθώνει παρά αν έλθει σε βίαιη αντίθεση μέ τους όρους τής ίδιας τής ύπαρξής της κηρύσσοντας τή διαρκή επανάσταση και γι' αυτό τό πολιτικό δράμα λήγει αναπόφευκτα μέ τήν άποκατάσταση τής θρησκείας, τής ατομικής ιδιοκτησίας και όλων των στοιχείων τής αστικής κοινωνίας, όπως ακριβώς ό πόλεμος λήγει μέ ειρήνη.

τό κράτος πραγματοποιείται διά μέσου πολιτικῶν μορφῶν».¹⁶

Κι ὁ Μπάουερ συνεχίζει δείχνοντας πώς ὁ λαός σ' ἓνα χριστιανικό κράτος εἶναι στήν πραγματικότητα μή-λαός, δίχως δική του βούληση, καί πώς ἡ ἀληθινή του βούληση βρίσκεται στόν ἄρχοντα στόν ὁποῖο εἶναι ὑποταγμένος καί ὁ ὁποῖος ἀπό καταγωγή καί χαρακτήρα εἶναι ξένος σ' αὐτόν, δηλ. δοσμένος ἐκ Θεοῦ στους ὑπηκόους καί δίχως τή δική τους συναίνεση. Δείχνει ἀκόμα πώς οἱ νόμοι αὐτοῦ τοῦ λαοῦ δέν εἶναι δικό του δημιούργημα ἀλλά δοσμένοι ἐξ ἀποκαλύψεως, πώς ὁ ὑπέρτατος ἄρχων χρειάζεται προνομιούχους, μεσάζοντες στίς σχέσεις του μέ τή λαϊκή μάζα, πώς αὐτή ἡ μάζα κατακερματίζεται σέ πάμπολλες ξεχωριστές σφαῖρες πού σχηματίζονται καί καθορίζονται τυχαῖα, πού διαφοροποιῶνται ἀπό τά συμφέροντα, τά πάθη καί τίς προκαταλήψεις τους, καί πού τους ἐπιτρέπεται, δίκην προνομίου, ν' ἀπομονώνονται ἢ μιά ἀπό τήν ἄλλη κ.λπ.¹⁷

Ἀλλά ὁ ἴδιος ὁ Μπάουερ λέει:

«Ἡ πολιτική ἐάν δέν πρέπει νά εἶναι παρά μόνο θρησκεία δέν μπορεί νά ὀνομάζεται πιά πολιτική, ὅπως καί τό πλύσιμο τῶν πιάτων ἂν τό δοῦμε ὑπό χριστιανική ἔννοια δέν μπορεί πιά νά ὀνομάζεται νοικοκυριό».¹⁸

Στό χριστιανογερμανικό κράτος ὅμως ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ «οἰκονομική ὑπόθεση» ὅπως ἀκριβῶς οἱ «οἰκονομικές ὑποθέσεις» ἀποτελοῦν θρησκεία. Στό χριστιανογερμανικό κράτος ἡ ἐξουσία τῆς θρησκείας εἶναι ἡ θρησκεία τῆς ἐξουσίας.

Ὁ διαχωρισμός ἀνάμεσα στό «πνεῦμα» καί στό «γράμμα» τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι μιά ἄθρησκη πράξη. Τό κράτος πού ἐπιτρέπει νά μιλάει τό Εὐαγγέλιο στή γλώσσα τῆς πολιτικῆς ἢ σέ ὁποιαδήποτε γλώσσα πού δέν εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διαπράττει ἱεροσυλία, ἂν ὄχι κατά τήν ἀντίληψη τοῦ κόσμου τουλάχιστον κατά τή δική του θρησκευτική ἀντίληψη. Τό κράτος πού ἀναγνωρίζει τόν χριστιανισμό ὡς ὑπέρτατο νόμο του καί τή Βίβλο ὡς καταστατικό του χάρτη πρέπει νά θεωρεῖται πώς εἶναι ἐναντίον τῶν λόγων τῆς Ἁγίας Γρα-

φῆς, γιατί ἡ Γραφή εἶναι ἅγια ἀκόμα καί ὡς πρὸς τό γράμμα τῆς. Αὐτό τό κράτος (ὅπως καί τ' ἀνθρώπινα περιτρίμματα πάνω στά ὁποῖα στηρίζεται), ὅταν τό συσχετίζουμε μ' ἐκεῖνα τά εὐαγγελικά λόγια πού «ὄχι μόνο δέν τηρεῖ ἀλλά καί δέν μπορεί νά τηρήσει ἂν δέν θέλει νά διαλυθεῖ ἐντελῶς», ἐμπλέκεται σέ μιά ὀδυνηρή ἀντίφαση πού ἀπό τήν ἀποψη τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης εἶναι ἀνυπέβλητη. Καί γιατί νά μή θέλει νά διαλυθεῖ ἐντελῶς; Σ' αὐτό δέν μπορεί νά δώσει ἀπάντηση οὔτε τό ἴδιο οὔτε κάποιος ἄλλος. Κατά τή δική του συνείδηση τό ἐπίσημο χριστιανικό κράτος ἀποτελεῖ ἓνα «δέον» πού ἡ ἐκπλήρωσή του εἶναι ἀδύνατη, δέν μπορεί νά πειστεῖ γιά τήν ὑπαρξή του παρά μόνο μέσ' ἀπό τό ψεῦδος καί γιά τοῦτο παραμένει στά ἴδια του τά μάτια ἓνα ἀντικείμενο διαρκούς ἀμφιβολίας, ἐν' ἀβέβαιο καί προβληματικό ἀντικείμενο. Ἐπομένως ἡ κριτική εἶναι ἀπόλυτα δικαιωμένη ὅταν ἐξαναγκάζει τό κράτος ἐκεῖνο πού βασίζεται στή Βίβλο νά πέφτει σέ μιά πνευματική σύγχυση κατά τήν ὁποία δέν γνωρίζει πιά ἂν εἶναι αὐταπάτη ἢ πραγματικότητα καί κατά τήν ὁποία ἡ κατασχὴν τῶν κοσμικῶν του σκοπῶν — πού ἡ θρησκεία ἔρχεται νά ἐπικαλύψει — συγκρούεται ἀσυμφιλίωτα μέ τήν ἀκεραιότητα τῆς θρησκευτικῆς του συνείδησης πού βλέπει τή θρησκεία ὡς τόν σκοπό τοῦ κόσμου. Αὐτό τό κράτος δέν μπορεί νά λυτρωθεῖ ἀπό τόν ἐσωτερικό του ταλανισμό παρά μόνο ἂν γίνει χαροφύλακας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Μπροστά σ' αὐτή τήν Ἐκκλησία πού διακηρύσσει πώς ἡ κοσμική ἐξουσία εἶναι ὑπέρτρια τῆς, τό κράτος — ἡ κοσμική ἐξουσία πού διεκδικεῖ τήν κυριαρχία πάνω στό πνεῦμα τῆς θρησκείας — εἶναι ἀνίσχυρο.

Αὐτό πού βαρύνει στό καλούμενο χριστιανικό κράτος εἶναι ἡ ἀποξένωση* καί ὄχι ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Ὁ μόνος ἄνθρωπος πού ἔχει σημασία, ὁ «βασιλεύς», διαφέρει ἀπ' ὅλους τούς ἄλλους ἀνθρώπους: ἐξακολουθεῖ νά εἶναι θρησκευτική ὄντοτητα

* «Ἀποξένωση» μεταφράζουμε τό estrangement (Entfremdung) καί «ἀλλοτρίωση» τό alienation (Entaussetzung). Στόν Μάρξ ἡ δευτέρα ἔννοια εἶναι λιγότερο ἔντονη καί περισσότερο εἰδική ἀπό τήν πρώτη. [Σ.τ.Μ.]

τικά αν δεν απαρνηθείτε ολοκληρωτικά και απόλυτα τον ιουδαισμό δείχνει πώς η πολιτική χειραφέτηση από μόνη της δεν αποτελεί και την ανθρώπινη απελευθέρωση. Η ατέλεια και η αντίφαση που εμφανίζεται στο γεγονός ότι ζητάτε να χειραφετηθείτε πολιτικά δίχως ν' απελευθερωθείτε ως άνθρωποι δεν οφείλεται μόνο σε σας αλλά και στη φύση και στην κατηγορία της πολιτικής χειραφέτησης. "Όσο παγιδεύεστε μέσα σ' αυτή την κατηγορία δεν ξεφεύγετε από τη γενική πρόληψη. Μέ τον ίδιο τρόπο που το κράτος ενεργεί ευαγγελικά όταν υιοθετεί, αν και κράτος, τη χριστιανική στάση προς τον Έβραϊο, έτσι και ο Έβραϊος ενεργεί ευαγγελικά όταν ζητάει αν και Έβραϊος πολιτικά δικαιώματα.

Αλλά εάν ο άνθρωπος, έστω και Έβραϊος, μπορεί να χειραφετηθεί πολιτικά και να διεκδικήσει πολιτικά δικαιώματα, μπορεί να διεκδικήσει και τα ανθρώπινα δικαιώματα; Κατά την άποψη του Μπάουερ δεν μπορεί.

«Τό έρώτημα είναι εάν ο Έβραϊος ως τέτοιος, (δηλ. ο Έβραϊος που νιώθει αναγκασμένος απ' τη βαρύτερη φύση του να ζει αιώνια χωριστά από τους άλλους) είναι ικανός ν' αποκτήσει και να παραχωρήσει σε άλλους τα καθολικά ανθρώπινα δικαιώματα.

Η ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν εμφανίζεται στον χριστιανικό κόσμο πριν από τον προηγούμενο αιώνα. Δεν είναι έμφυτη στον άνθρωπο. Αντίθετα, κερδίζεται μόνο με αγώνα εναντίον των ιστορικών εκείνων παραδόσεων με τις οποίες τραφήκαμε ως τα σήμερα. Έπομένως, τ' ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι ούτε δώρο από τη φύση ούτε κληροδότημα από την ιστορία αλλά τό λάφυρο του αγώνα εναντίον του τυχαίου γεγονότος της γέννησης* και

* Έννοείται εδώ η άριστοκρατική καταγωγή, εναντίον της οποίας στρέφεται η φιλελεύθερη αστική ιδεολογία του 18ου αι. και η συνέχεια της με τον μύθο και τη λατρεία του «αυτοδημιούργητου» πληθούς, και του μεγιστάνα του πλούτου που «εξέκλινσε από τό μηδέν» για να φτάσει στην κορφή της επιτυχίας.

εναντίον των προνομίων που η ιστορία παραδίδει από γενιά σε γενιά. Τά ανθρώπινα δικαιώματα είναι προϊόν του πολιτισμού και κάτοχος τους δεν μπορεί να είναι παρά μόνο όποιος τά κερδίζει και τά διατηρεί.

Ο Έβραϊος όμως μπορεί πραγματικά να τ' αποκτήσει; Ενώσω είναι Έβραϊος ή περιορισμένη φύση που τον κάνει να είναι Έβραϊος θά υπερισχύσει αναπόφευκτα πάνω στην ανθρώπινη φύση, η οποία θά έπρεπε να τον συνδέει ως άνθρωπο με τους άλλους ανθρώπους, και θά τον χωρίζει απ' όσους δεν είναι Έβραϊοι. Μέσ' απ' αυτόν τον διαχωρισμό διακηρύσσει ότι η μερική φύση που τον κάνει να είναι Έβραϊος είναι η αληθινή και υπέρτατη φύση του μπροστά στην οποία η ανθρώπινη φύση του αναγκάζεται να υποκύψει. Τό ίδιο ισχύει και για τον χριστιανό: ούτε κι αυτός, ως χριστιανός, μπορεί ν' αποκτήσει ανθρώπινα δικαιώματα».¹⁹

Ο άνθρωπος, κατά τον Μπάουερ, οφείλει να θυσιάζει τό «προνόμιο της πίστης» για να κάνει χώρο στα γενικά ανθρώπινα δικαιώματα. «Ας εξετάσουμε λίγο αυτά τά καλούμενα ανθρώπινα δικαιώματα. Ας τά δούμε στην πιο αυθεντική τους μορφή — τή μορφή που έχουν στους λαούς που τ' ανακάλυψαν, τους Πορτσιαμερικανούς και τους Γάλλους. Αυτά τ' ανθρώπινα δικαιώματα εν μέρει είναι πολιτικά δικαιώματα, δικαιώματα που ασκούνται από κοινού με άλλους. Ό,τι συνιστά τό περιεχόμενο τους είναι η συμμετοχή στην κοινότητα, στην πολιτική κοινότητα ή κράτος. Ανήκουν στην κατηγορία της πολιτικής ελευθερίας, των πολιτικών δικαιωμάτων τά οποία καθώς είδαμε δεν προϋποθέτουν κατά κανένα τρόπο τή συνεπή και όριστική κατάργηση της θρησκείας και συνεπώς του ιουδαισμού. Μας απομένει να εξετάσουμε την άλλη πλευρά του ζητήματος τά droits de l' homme [δικαιώματα του ανθρώπου] σε διάκριση από τά droits du citoyen [δικαιώματα του πολίτη].

Ανάμεσά τους βρίσκεται η ελευθερία συνειδήσεως, τό δικαίωμα να λατρεύει κανείς τή θρησκεία του. Τό προνόμιο της [θρησκευτικής] πίστης αναγνωρίζεται ρητά, είτε ως ένα από

δέει μέ τούς άλλους ανθρώπους, καί θά τόν χωρίζει από όσους δέν είναι 'Εβραῖοι».

'Αλλά τό δικαίωμα τῶν ἀνθρώπων στήν ἐλευθερία δέν βασίζεται στή σχέση ἀνθρώπου μέ ἀνθρώπο ἀλλά μάλλον στό χωρισμό ἀνθρώπου ἀπό ἀνθρώπο. Τό δικαίωμα στήν ἐλευθερία είναι τό δικαίωμα αὐτοῦ τοῦ χωρισμοῦ [ἀνθρώπου ἀπό ἀνθρώπο], τό δικαίωμα τοῦ περιορισμένου ἀτόμου, περιορισμένου στόν ἑαυτό του.

'Η πρακτική ἐφαρμογή τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀνθρώπου γιά ἐλευθερία είναι τό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου γιά ἀτομική ἰδιοκτησία.

Τί είναι τό δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας; «Τό δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας είναι τό δικαίωμα ἐκάστου πολίτου νά καρποῦται καί νά διαθέτει κατά βούλησιν τά ἀγαθά του, τά εἰσοδήματά του καί τούς καρπούς τῆς ἐργασίας καί τοῦ μόχθου του».

Συνεπῶς τό δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας είναι δικαίωμα νά καρποῦται καί νά διαθέτει κανεῖς τό ἔχει του ὅπως θέλει, χωρίς νά γροιάζεται γιά τούς άλλους κι ἀνεξάρτητα ἀπό τήν κοινωνία· είναι τό δικαίωμα τοῦ συμφέροντος. 'Η ἀτομική ἐλευθερία πού ἀναφέρεται πῶς πάνω μαζί μέ τήν ἐφαρμογή τῆς [τήν ἀτομική ἰδιοκτησία] συνιστᾷ τό θεμέλιο τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Κάνει κάθε ἀνθρώπο νά βλέπει στόν συνάνθρωπό του ὄχι τήν πραγματοποίηση ἀλλά τόν περιορισμό τῆς δικῆς του ἐλευθερίας. 'Αλλά πάνω ἀπ' ὅλα διαδηλώνει τό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου «νά καρποῦται καί νά διαθέτει κατά βούλησιν τά ἀγαθά του, τά εἰσοδήματά του καί τούς καρπούς τῆς ἐργασίας καί τοῦ μόχθου.

'Απομένουν τ' ἄλλα δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἰσότητα καί ἡ ἀσφάλεια.

'Η ἰσότητα ἐδῶ, στή μή-πολιτική τῆς ἐννοια, σημαίνει ἀπλῶς ἴση συμμετοχή στήν ἐλευθερία ὅπως αὕτη περιγράφεται πῶς πάνω, σημαίνει δηλ. ὅτι ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἐξ ἴσου θεωροῦνται αὐτάρχεις μονάδες. Σύμφωνα μέ αὐτό τό νόημα τό Σύνταγμα τοῦ 1795 ὀρίζει τήν ἐννοια ὡς ἐξῆς: «'Η ἰσότης συνίσταται

εἰς τό γεγονός ὅτι ὁ νόμος, εἴτε προστάτευει εἴτε τιμωρεῖ, εἶναι ὁ αὐτός διά τούς πάντας» (ἄρθρ. 3).

Καί ἡ ἀσφάλεια; «'Η ἀσφάλεια συνίσταται εἰς τήν ὑπό τῆς κοινωνίας παρεχομένην εἰς ἕκαστον μέλος τῆς προστασίαν διά τή διατήρησιν τοῦ προσώπου του, τῶν δικαιωμάτων του, καί τῆς ἰδιοκτησίας του» (ἄρθρ. 8).

'Η ἀσφάλεια εἶναι ἡ ὑπέρτατη κοινωνική ἐννοια τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, ἡ ἐννοια τῆς ἀστυνομίας — ἡ ἀντίληψη ὅτι τό σύνολο τῆς κοινωνίας ὑπάρχει μόνο καί μόνο γιά νά ἐγγυᾶται στό καθένα ἀπό τά μέλη τῆς τή διατήρησιν τοῦ προσώπου του, τῶν δικαιωμάτων του καί τῆς περιουσίας του. Νά μέ ποιά ἐννοια ὀνομάζει ὁ Χέγκελ τήν ἀστική κοινωνία «τό κράτος τῆς ἀνάγκης καί τοῦ Λόγου».

'Η ἐννοια τῆς ἀσφάλειας δέν καθιστᾷ τήν ἀστική κοινωνία ἱκανή νά ὑψωθεῖ πάνω ἀπό τόν ἐγωισμό τῆς. 'Αντίθετα, ἡ ἀσφάλεια εἶναι ἡ ἐγγύηση τοῦ ἐγωισμοῦ τῆς.

Συνεπῶς κανένα ἀπό τά καλούμενα δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου δέν πάει πέρα ἀπό τόν ἐγωιστικό ἀνθρώπο, τόν ἀνθρώπο ὡς μέλος τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, δηλ. ἕνα ἄτομο κλεισμένο στόν ἑαυτό του, στό ἰδιωτικό του συμφέρον καί στίς ἰδιωτικές του ἐπιθυμίες, ἕνα ἄτομο ξεκομμένο ἀπό τήν κοινότητα. Στά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἀνθρώπος δέν ἐμφανίζεται ὡς μιά ὑπαρξή πού ἀνήκει στό γένος· ἀντίθετα, ἡ ἴδια ἡ ζωή τοῦ γένους, ἡ κοινωνία ἐμφανίζεται ὡς ἕνα ἐξωτερικό πρὸς τά ἄτομα πλαίσιο, ὡς περιορισμός τῆς ἀρχικῆς τους ἀνεξαρτησίας. Ὁ μόνος δεσμός πού κρατᾷ ἐνωμένα τά ἄτομα εἶναι ἡ φυσική ἀναγκαιότητα, ἡ ἰδιωτική ἀνάγκη καί τό ἰδιωτικό συμφέρον — ἡ διατήρησιν τῆς ἰδιοκτησίας τους καί τῶν ἐγωιστικῶν τους προσώπων.

Εἶναι περίεργο τό ὅτι ἕνας λαός πού βρίσκεται στήν ἀρχή-ἀρχή τῆς ἀπελευθέρωσής του, πού γκρεμίζει κάθε φράγμα ἀνάμεσα στά διάφορα τμήματά του καί βρίσκει μιά πολιτική κοινότητα, εἶναι περίεργο τό ὅτι ἕνας τέτοιος λαός ἐπρόκειτο νά διακηρύξει πανηγυρικά τά δικαιώματα τοῦ ἐγωιστικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ χωρισμένου ἀπό τούς συνανθρώπους του καί ἀπό τήν

τους από τόν κορμό του κράτους και τά εγκατέστησε σάν ξεχωρες κοινωνίες μέσα στην κοινωνία. Άλλά οι λειτουργίες και οι όροι τής ζωής μέσα στην αστική κοινωνία παρέμειναν πολιτικοί, πολιτικοί όμως υπό τήν φεουδαλική έννοια, δηλ. αποκλείοντας τό άτομο από τόν κορμό του κράτους, μεταμορφώνοντας τήν ιδιαίτερη σχέση τής συντεχνίας του προς τόν κορμό του κράτους σέ δική του [του ατόμου] γενική σχέση προς τή ζωή του λαού, μέ τόν τρόπο ακριβώς πού μεταμόρφωναν τήν ειδική δραστηριότητα και κατάστασή του σέ γενική. Αναπόφευκτη συνέπεια αυτής τής οργάνωσης είναι ότι ή ένότητα του κράτους και μαζί ή συνείδηση, ή βούληση και ή δραστηριότητα τής ένότητας του κράτους, ή καθολική πολιτική έξουσία, εμφανίζονται σάν αποκλειστική υπόθεση του μονάρχη και των ανθρώπων του, χωρισμένων από τόν λαό.

Ή πολιτική επανάσταση πού άνέτρεψε αυτή τήν έξουσία και μετέτρεψε τίς κρατικές υποθέσεις σέ λαϊκές, πού εγκαθίδρυσε τό πολιτικό κράτος ως υπόθεση όλου του λαού, δηλ. ως πραγματικό κράτος, κατέστρεψε αναπόφευκτα όλες τίς «τάξεις»*, τά σωματεία, τίς συντεχνίες και τά προνόμια πού εξέφραζαν τόν χωρισμό των ανθρώπων από τήν κοινότητά τους. Ή πολιτική επανάσταση επομένως κατάργησε τόν πολιτικό χαρακτήρα τής αστικής κοινωνίας. Τεμάχισε τήν αστική κοινωνία σι' απλά της συστατικά — από τή μιά μεριά άτομα και από τήν άλλη τά υλικά και πνευματικά στοιχεία πού συνιστούν τό περιεχόμενο τής ζωής και τήν αστική κατάσταση εκείνων των ατόμων. Έλευθέρωσε τό πολιτικό πνεύμα πού ήταν, μπορούμε νά πούμε, διαλυμένο, κομματιασμένο και σκορπισμένο μέσα στα διάφορα άδιέξοδα τής φεουδαλικής κοινωνίας· συμάζεψε αυτό τό πνεύμα από τή διασπορά του, τό αποκάθαρε από τό μπαστάρδεμά του μέ τήν αστική ζωή και τό εγκατέστησε ως σφαίρα τής κοινότητας, ως γενική υπόθεση του λαού πού είναι, ιδεατά, ανεξάρτητη από τά ιδιαίτερα στοιχεία τής αστικής ζωής. Ή ιδιαίτερη δραστηριότητα και

* «Τάξεις» μέ τήν παλιά νομική έννοια (états-estates-stände). [Σ.τ.Μ.]

κατάσταση ενός προσώπου στή ζωή απέκτησε πλέον μιά καθαρά ατομική σημασία. Έπαψαν νά αποτελούν τή σχέση του ατόμου προς τό κράτος ως ολο. Οι δημόσιες υποθέσεις ως τέτοιες έγιναν υπόθεση του κάθε ατόμου και ή πολιτική λειτουργία έγινε ή γενική λειτουργία (του ατόμου).

Άλλά ή ολοκλήρωση του ιδεαλισμού του κράτους ήταν συγχρόνως ή ολοκλήρωση του υλισμού τής αστικής κοινωνίας. Ή άποτίναξη του πολιτικού ζυγού ήταν συγχρόνως και τό σπάσιμο των δεσμών πού συγκρατούσαν τό έγωιστικό πνεύμα τής αστικής κοινωνίας. Ή πολιτική χειραφέτηση ήταν συγχρόνως και ή χειραφέτηση τής αστικής κοινωνίας από τήν πολιτική, κι ακόμα από τή φαινομενικότητα ενός καθολικού περιεχομένου.

Ή φεουδαλική κοινωνία ανάγονταν στό θεμέλιό της, στόν άνθρωπο αλλά στόν άνθρωπο πού πράγματι αποτελούσε θεμέλιό της —στόν έγωιστικό άνθρωπο. Αυτός ο άνθρωπος μέλος τής αστικής κοινωνίας, αποτελεί τώρα τό θεμέλιο, τήν προϋπόθεση του πολιτικού κράτους, ως τέτοιο τόν αναγνωρίζει τό κράτος στα δικαιώματα του ανθρώπου.

Άλλά ή έλευθερία του έγωιστικού ανθρώπου και ή αναγνώριση αυτής τής έλευθερίας είναι μάλλον αναγνώριση τής ανεξέλεγκτης κίνησης των πνευματικών και υλικών στοιχείων πού συνιστούν τό περιεχόμενο τής ζωής του.

Άρα, ο άνθρωπος δέν έλευθερώθηκε από τή θρησκεία — έλαβε τήν έλευθερία νά διαλέγει θρησκεία. Δέν έλευθερώθηκε από τήν ιδιοκτησία — έλαβε τήν έλευθερία νά έχει ιδιοκτησία. Δέν έλευθερώθηκε από τόν έγωισμό τής βιομηχανίας — έλαβε τήν έλευθερία ν' ασχολείται μέ τήν βιομηχανία.*

* Έλευθερία εδώ σημαίνει τό «δικαίωμα», δηλ. τή θεωρητική έλευθερία κατά τήν όποια καθένας «έξ ίσου» δικαιούται νά είναι βιομήχανος ή εργάτης, διευθυντής ή υπάλληλος πλούσιος ή φτωχός. Στην άνάλυση αυτής τής άφηρημένης έννοιας τής έλευθερίας εστιάζεται ή μαρξιστική κριτική του τυπικού και ύποκριτικού χαρακτήρα των «άνθρωπίνων» δικαιωμάτων και γενικά τής φιλελεύθερης ιδεολογίας. [Σ.τ.Μ.]

Μπροῦνο Μπάουερ: *Ἡ ἰκανότητα τῶν σημερινῶν Ἑβραίων καὶ Χριστιανῶν νά γίνουν ἐλεύθεροι* [1843]

Ὁ Μπάουερ ἀσχολεῖται μέ τή σχέση μεταξύ Ἰουδαϊκῆς καὶ χριστιανικῆς θρησκείας καθὼς καὶ μέ τή σχέση τους μέ τήν κριτική, ὡς ἑξῆς: Ἡ σχέση τους μέ τήν κριτική εἶναι ἡ σχέση τους μέ τήν «ικανότητα νά γίνουν ἐλεύθεροι».

Τό τελικό του συμπέρασμα εἶναι:

«Ὁ χριστιανός δέν ἔχει παρά ἓνα μονάχα ἐμπόδιο νά ὑπερνικήσει, δηλ. τή θρησκεία του, γιά νά ἀπαλλαγῆ ἐντελῶς ἀπό τή θρησκεία καὶ συνεπῶς νά γίνῃ ἐλεύθερος. Ὁ Ἑβραῖος ὅμως, δέν ἔχει μόνο νά ξεκόψει ἀπό τήν ἑβραϊκή φύση του· πρέπει νά ξεκόψει κι ἀπό τήν ἀνάπτυξη πρὸς τήν ὀλοκλήρωση τῆς θρησκείας του μιά ἀνάπτυξη πού ἐξακολουθεῖ νά τοῦ εἶναι ξένη».²³

Ἔτσι ἐδῶ ὁ Μπάουερ μετατρέπει τό ζήτημα τῆς χειραφέτησης τῶν Ἑβραίων σέ ζήτημα καθαρᾶ θρησκευτικό. Τό θεολογικό πρόβλημα γιά τό ποιός — ὁ Ἑβραῖος ἢ ὁ χριστιανός — ἔχει τή μεγαλύτερη πιθανότητα νά κερδίσει τή σωτηρία ἐπαναλαμβάνεται ἐδῶ μ' ἓνα σχῆμα πῶ «φωτισμένο» ἦτοι: «ποιός εἶναι ὁ πῶ ἰκανός γιά χειραφέτηση;» Τό ἐρώτημα δέν εἶναι πλέον: «ποιός παρέχει περισσότερη ἐλευθερία ὁ Ἰουδαϊσμός ἢ ὁ χριστιανισμός;» ἀλλά τό ἀντίστροφο: «τί παρέχει περισσότερη ἐλευθερία ἡ ἄρνηση τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἢ ἡ ἄρνηση τοῦ χριστιανισμοῦ;».

«Ἐάν οἱ Ἑβραῖοι θέλουν νά γίνουν ἐλεύθεροι πρέπει ν' ἀγκαλιάσουν ὄχι τόν χριστιανισμό ἀλλά τόν διαλυόμενον χριστιανισμό καὶ γενικότερα τή διαλυόμενη θρησκεία

δηλ. τόν διαφωτισμό, τήν κριτική καὶ τό δημιουργιμά τους — τήν ἐλεύθερη ἀνθρωπότητα».²⁴

Ἦπάρχει πάντα γιά τόν Ἑβραῖο τό ζήτημα μιᾶς θρησκείας πού πρέπει νά ἀγκαλιάσει. Στήν συγκεκριμένη περίπτωση δέν πρόκειται πλέον γιά τόν χριστιανισμό ἀλλά γιά τόν διαλυόμενον χριστιανισμό.

Ὁ Μπάουερ ἀπαιτεῖ ἀπό τόν Ἑβραῖο νά ξεκόψει ἀπό τήν οὐσία τῆς χριστιανικῆς θρησκείας — ἀπαίτηση πού, ὅπως λέει κι ὁ ἴδιος, δέν προκύπτει ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς ἑβραϊκῆς φύσης. Ἀπό τότε πού ὁ Μπάουερ, στό τέλος τοῦ βιβλίου του *Τό Ἑβραϊκό ζήτημα* παρουσίασε τόν Ἰουδαϊσμό σάν μιά ἀκατέργαστη θρησκευτική κριτική τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τίποτα περισσότερο, προσδίδοντάς του ἐπομένως μόνο θρησκευτική σημασία, ἦτανε κιόλας φανερό πῶς μεταμήρφωνε καὶ τή χειραφέτηση τῶν Ἑβραίων σέ θέμα φιλοσοφικό καὶ θεολογικό.

Ὁ Μπάουερ θεωρεῖ τήν ἰδεατή καὶ ἀφηρημένη οὐσία τοῦ Ἑβραίου, τή θρησκεία του, σάν ὀλόκληρη τήν οὐσία του. Γι' αὐτό ἔχει δίκιο νά συμπεραίνει: «Ὁ Ἑβραῖος δέν προσφέρει τίποτα στήν ἀνθρωπότητα, μέ τό νά παρατάει τόν περιορισμένο του νόμο», μέ τό νά καταργεῖ ὀλόκληρο τόν Ἰουδαϊσμό του.²⁵

Σύμφωνα μ' ὅλ' αὐτά ἡ σχέση μεταξύ Ἑβραίων καὶ χριστιανῶν εἶναι ἡ ἑξῆς: τό μόνο συμφέρον πού ἔχουν οἱ χριστιανοί ἀπό τή χειραφέτηση τῶν Ἑβραίων εἶναι ἓνα γενικό ἀνθρώπινο καὶ θεωρητικό συμφέρον. Ὁ Ἰουδαϊσμός εἶν' ἓνα γεγονός πού ἐνοχλεῖ τό θρησκευτικό μάτι τοῦ χριστιανοῦ. Μόλις αὐτό τό μάτι πάψει νά εἶναι θρησκευτικό παύει καὶ τό γεγονός νά τόν ἐνοχλεῖ. Ἡ χειραφέτηση τῶν Ἑβραίων καθ' ἑαυτήν καὶ δι' ἑαυτήν δέν εἶναι ἔργο τῶν χριστιανῶν.

Ἀντίθετα [κατά τόν Μπάουερ πάντα] ἂν ὁ Ἑβραῖος θέλει νά ἐλευθερωθεῖ πρέπει νά ἐκπληρώσει ὄχι μόνο τό δικό του ἔργο ἀλλά καὶ τό ἔργο τοῦ χριστιανοῦ — τήν *Κριτική τῆς Εὐαγγελικῆς Ἱστορίας τῶν Συνοπτικῶν καὶ τῆ Ζωῆ τοῦ Ἰησοῦ** κ.λπ.

* Ἔργα τῶν (Γερμανοεβραίων) Dr. Bauer τό πρῶτο (1842), καὶ του D.F. Strauss τό δεύτερο (1835-6). [Σ.τ.Μ.]

Αναγνωρίσουμε λοιπόν στον Ιουδαϊσμό την ύπαρξη ενός οικουμενικού και *συλλογικού* αντικοινωνικού στοιχείου που η ιστορική ανέλιξη — προωθημένη στις πιο βάθερες της φάσες από τους Εβραίους — έφθασε στη σημερινή κορυφή της, όπου αναπέφευκτα πια θα εκφυλιστεί.

Η χειραφέτηση των Εβραίων σε τέλευτα ανάλογη, είναι η χειραφέτηση της ανθρωπότητας από τον Ιουδαϊσμό.

Ο Εβραίος έχει κιάρα χειραφετηθεί κατά εβραϊκό τρόπο. «*Η.Χ. ο Εβραίος που στη βίβλην άρχως τον άνεχον-ται καθορίζει, μέσω της οικονομικής δύναμης που κατέχει τη μορφή οδύκλησης της αυτοκρατορίας. Ο Εβραίος που στα μικρότερα Ιερρακινικά κράτη μπορεί να μην έχει πολιτικά δικαιώματα, αποφασίζει τη μορφή της βύ-ρωμης. Ην ίδια στιγμή που τα σωματεία και οι συν-τεχνες του κλείνουν τις πόρτες τους ή άρουνται να τον δούν έννοια, ή αυβάδεια της βιομηχανίας του πε-ριβάλλει την ισχυρογνωμοσύνη των θεσπιστικών θε-*»²¹

Αυτό δεν αποτελεί ένα μεμονωμένο γεγονός. Ο Εβραίος χειραφετήθηκε κατά εβραϊκό τρόπο όχι μονάχα με το ν' απο-κτήσει οικονομική ισχύ αλλά και επειδή μέσω αυτού και ξε-χωρά απ' αυτόν το χόρημα έγινε παγκόσμια δύναμη και το πρακτικό εβραϊκό πνεύμα έγινε το πρακτικό πνεύμα των χρι-στιανικών λαών. Οι Εβραίοι χειραφετήθηκαν στον βαθμό που οι χριστιανοί έγιναν Εβραίοι.

Ο λοχαγός Χάμιλτον π.χ. μάς πληροφορεί ότι ο ενοεβής και πολιτικά έλευθερος κάτοικος της Νέας Αγγλίας (Η.Π.Α.) είν' ένα είδος Αακόντος που δεν κάνει την παραμικρή προ-σπάθεια να απελευθεριθεί από τα έρπετα. Ο *Μαχίμαν* είναι το είδωλό του και προσοχέται σ' αυτόν όχι μονάχα με τα χείλη του αλλά ή όαες τις δυνατόεις του σωματείας και της ψυχής του. Ο κόποιος οδύκλησης γι' αυτόν δεν είναι τίποτ' άλλο από χρηματιστήριο και πιστεύει βαθιά πως μοναδικός του προορι-σμός πάνω σ' αυτήν τη γη είναι να γίνει πλουσιοτόπος από τους πηλοισίον του. Κατέχεται από το πνεύμα της συναλλαγής

«*Πρέπει να το δούμε ίσως τους ότι όφείδουν να καθορίσουν οι ίδιοι τη μορφή τους ή ιστορία πάνω δέν άνέχεται να την επιτακίσουν»*»²⁰

Θα προσπαθήσουμε ν' αντικριθούμε το πρόβλημα άποφύ-λως για να καταργηθεί ο Ιουδαϊσμός; Γιατί ή ικανότητα του σμημενίου Εβραίου για χειραφέτηση αυδέεται με τη χειραφε-τηση του σμημενίου κόσμου. Αντι ή σχέση πηγάζει άναπό-φευκτα από την ειδική θέση του Ιουδαϊσμού στον υπόδουλο κόσμο των ημερών μας.

As έξετάσουμε τον πραγματικά κοσμικό Εβραίο — όχι τον Εβραίο του *Λαβάρου*, όπως και ο *Μάουερ*, αλλά τον καθήμενο Εβραίο.

As μην ψάχνουμε για το μυστικό του Εβραίου στη θρη-σκεία του: as ψάχουμε καθύτερα για το μυστικό της θρησκείας του στον πραγματικό Εβραίο.

Ποιά είναι η κοσμική θέση του Ιουδαϊσμού; Η πραγματική άνάγκη, το σύμπερον.

Ποιά είναι η κοσμική θρησκεία του Εβραίου; Η συναλλα-γή. Ποιά είναι ο κοσμικός Θεός του; Το *Χόρημα*.

Ε, τότε λοιπόν η χειραφέτηση από τη συναλλαγή και από το *Χόρημα*, δηλ. από τον έμπρακτο, από τον πραγματικό Ιου-δαϊσμό αποτελεί και την αυτοχειραφέτηση της εποχής μας.

Μια όργάνωση της κοινωνίας που θα καταργούσε τη βάση της συναλλαγής, δηλ. τη δυνατότητα να γίνονται συναλλαγές, θα έκανε άδυνατη την ύπαρξη του Εβραίου. Η θρησκευτική του συνείδηση θα σκόρπιζε σάν ομίχλη στον χώρο άέρα της κοινωνίας. Εξ άλλου όταν ο Εβραίος άναγνωρίσει αυτή την πρακτική φύση του σάν και άκυρο και προσπαθεί να την καταργήσει, προσπαθεί να βγει από τη θέση πορεία

ανάπτυξης του ακαλόγουδωντας την κατεύθυνση της γενικής ανάπτυξης του ακαλόγουδωντας την κατεύθυνση της γενικής ανάπτυξης της ανθρωπότητας και σ' επεφύλασσος ένακτίον της ύπερ-επαιτής πρακτικής έκφρασης της ανθρωπότητας αυτο-αποξένωσης.

και ο μόνος τρόπος που τον κάνει να ξεδίνει είναι ν' ανταλλάσσει αντικείμενα. Όταν ταξιδεύει είναι σαν να κουβαλάει μαζί και το μαγαζί του και τους λογαριασμούς του και δεν μιλάει για τίποτ' άλλο παρά για συμφέροντα και κέρδη. Αν αποσύρει για μία στιγμή το βλέμμα του από τις δουλειές του το κάνει μόνο για να χάσει τη μύτη του στις δουλειές κάποιου άλλου.

Πραγματικά στη Β. Αμερική η πρακτική επιβολή του Ιουδαϊσμού πάνω στον χριστιανικό κόσμο εκφράζεται με τόσο ξεκάθαρο και άβιαστο τρόπο ώστε το κήρυγμα του Ευαγγελίου, ή χριστιανική διδασκαλία, γίνεται εμπορικό αντικείμενο και ο χρεωκοπημένος επιχειρηματίας περνάει τόσο εύκολα στο ευαγγελικό κήρυγμα, όσο κι ο επιτυχημένος ιεροκήρυκας στις επιχειρήσεις.

«Ο άνθρωπος που βλέπετε είν' επικεφαλής ενός αξιόσεβαστου θρησκευτικού συλλόγου· η επιχείρησή του έπεσ' έξω κι έγινε λειτουργός· ο άλλος ξεκίνησε ως ιερέας αλλά μόλις οικονομήσε ένα ποσό παράτησε τον άμβωνα για τις επιχειρήσεις. Ο πολύς κόσμος βλέπει το θρησκευτικό λειτούργημα σαν πραγματική βιομηχανική καριέρα».²⁹

Κατά την άποψη του Μπάουερ βρισκόμαστε μπροστά σε «μια ψευδή κατάσταση πραγμάτων όταν θεωρητικά ο Έβραϊος στερείται πολιτικών δικαιωμάτων ενώ στην πράξη κατέχει τεράστια δύναμη και ασκεί πολιτική επίδραση στην ευρύτερη σφαίρα που τον αρνείται ως άτομο».³⁰

Η αντίφαση ανάμεσα στην πρακτική πολιτική δύναμη του Έβραϊου και στα πολιτικά του δικαιώματα είναι η αντίφαση ανάμεσα στην πολιτική και την οικονομική δύναμη γενικά. Θεωρητικά μιλώντας η πολιτική δύναμη υπερσχύει της οικονομικής, στην πραγματικότητα όμως είναι αιχμάλωτή της.

Ο Ιουδαϊσμός διατηρήθηκε δίπλα στον χριστιανισμό όχι μόνο ως χριστιανική κριτική του χριστιανισμού και ως ενσάρκωση των αμφιβολιών για τη θρησκευτική καταγωγή του χριστιανισμού αλλά και επειδή το πρακτικό έβραϊκό πνεύμα, ο Ιουδαϊσμός, κατάφερε να επιβιώσει στη χριστιανική κοινωνία και μάλιστα έφτασε στο αποκορύφωμά του μέσα σ' αυτήν την

κοινωνία.* Ο Έβραϊος, που είναι ένα ιδιαίτερο μέλος τι αστικής κοινωνίας είναι απλώς ή ιδιαίτερη εκδήλωση του ιουδαϊσμού της αστικής κοινωνίας.

Ο Ιουδαϊσμός κατάφερε να επιβιώσει όχι εις πείσμα άλλ μέσω της ιστορίας.

Η αστική κοινωνία γεννάει ακατάπαυστα τον Έβραϊο από τα σπλάχνα της.

Ποιά ήταν η κύρια βάση της Ιουδαϊκής θρησκείας; Ο πρακτικές ανάγκες, ο έγωισμός.

Στην πραγματικότητα λοιπόν ο μονοθεϊσμός του Έβραϊου είναι ο πολυθεϊσμός των πολλών αναγκών, ένας πολυθεϊσμός που καθιστά ακόμα και τον νιπήρα αντικείμενο του θείου νόμου. Η πρακτική ανάγκη, ο έγωισμός είναι η αρχή της αστικής κοινωνίας και ως τέτοια εμφανίζεται σ' όλη της την καθαρότητα μόλις η αστική κοινωνία ολοκληρώσει την γένεση του πολιτικού κράτους. Ο Θεός της πρακτικής ανάγκης και του έγωισμού είναι το χρήμα.

Τό χρήμα είναι ο ζηλότυπος θεός του Ισραήλ που μπροστά του δεν επιτρέπεται να σταθεί άλλος θεός. Τό χρήμα εξευτελίζει όλους τους θεούς της ανθρωπότητας και τους κάνει εμπορεύματα. Τό χρήμα είναι η γενική και αυτο-συστατή αξία όλων των πραγμάτων. Γι' αυτό έχει στερήσει ολόκληρο τον κόσμο—τόν ανθρώπινο και τό φυσικό— από κάθε δική του αξία. Τό χρήμα είναι η αποξενωμένη ουσία της εργασίας και της ύπαρξης του ανθρώπου· αυτή η αλλότρια ουσία τον κυριαρχεί και τή λατρεύει.**

Ο Θεός των Έβραϊων εκκοσμικεύθηκε και έγινε ο παγκό-

* Η γερμανική λέξη *Judentum*—Ιουδαϊσμός— σημαίνει και «εμπόριο». Ο Μάρξ παίζει με τη διπλή σημασία της λέξης. (Σημ. Άγγλ. Έκδ.)

** Στο σημείο αυτό μπορεί να παρατηρηθεί η μετατόπιση της ιδέας της «αλλοτριώσης» από τον Φούερμπαχ στον Μάρξ. Στην Ουσία του Χριστιανισμού του Φούερμπαχ (που κυκλοφόρησε δύο μόλις χρόνια πριν από τό κείμενο του Μάρξ) η αλλοτριώση όρλεται στη θρησκευτική της έκφανση: «Η θρησκεία ύφαρπάζει τις ουσιαστικές δυνάμεις, ποιότητες, ύρισμούς του ανθρώπου από τον άνθρωπο και τις θεοποιεί σαν αυτόνομα

